

Stehlíková v celé své monografii explicitně či skrytě poukazuje – bez této spolupráce to nepůjde.

Poslední stránky knihy představují části pro odbornou publikaci nezbytné – soupis zkratk, pramenů a literatury. Přímou do textu je začleněno dvanáct barevných obrázků dokumentujících jak některé Křišťanovy pramenné texty, tak latinský originál a české překlady. Složitě relace mezi jednotlivými texty autorka prezentuje pomocí srovnávacích tabulek s vybranými úryvky.

Kniha *Od anděliky po zimoztráz* je naplněná informacemi, je složitě, avšak logicky koncipovaná s mnohými digresemi, které jsou nezbytné pro pochopení *Herbáře* v širší kulturních dějin. Autorka se vyjadřuje srozumitelně, její jazyk je kultivovaný, srozumitelný a přesvědčivý, ani formální chyby a překlepy jsem v textu nenacházela. Knížka je úpravná a pečlivě připravená. Lze jen s radostí očekávat další práce Dany Stehlíkové, včetně avizované kritické edice Křišťanova *Herbáře*.

ALENA M. ČERNÁ

Lenka VAŇKOVÁ (unter Mitarbeit von Václav BOK, Gundolf KEIL und Lenka VODRÁŽKOVÁ), *Medizinische Texte aus böhmischen und mährischen Archiven und Bibliotheken (14.–16. Jahrhundert)*, Ostravská univerzita, Ostrava 2014

272 s., ISBN 978-80-7464-193-0

Středověké lékařské texty bohemikálního původu se netěší velkému zájmu badatelů. Příčin tohoto stavu je celá řada: vedle obtížné čitelnosti rukopisů a jejich jazykové pestrosti (latina, němčina a čeština) je známým faktem jejich závislost na autoritách, a tedy značná nepůvodnost. Proto je více než potěšitelné, že studiu a zpřístupňování medicínských rukopisů se přece jen několik badatelů a badatelek věnuje. Vedle Davida Tomička a Aleny Černé, specialistky na staročeštinu, si zaslouží zmínku klasické filoložky Milada Říhová, Dana Stehlíková a také tým badatelů věnující se německým lékařským rukopisům: Václav Bok, Gundolf Keil, Lenka Vodrážková a Lenka Vaňková.

Kniha je jedním z výsledků řešení grantového projektu „Verzeichnis und grundsätzliche philologische Auswertung der deutschen medizinischen mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Handschriften, die in den böhmischen Ländern aufbewahrt werden“. Jeho hlavním výstupem

se stal již online katalog německých rukopisů 14.–16. století, přístupný z <https://projekty.osu.cz/medizinische-handschriften/>. To je první zásadní krok ke studiu a zhodnocení této značně heterogenní skupiny pramenů. Pro badatele v oblasti dějin přírodních věd, zejména medicíny, může být cenné sledovat míru empirických poznatků dávných lékařů a léčitelů, méně již osobní či regionální souvislosti, na něž u latinsky psaných spisů poukazovala Milada Říhová, u německy psaných pak Gundolf Keil.

Lenka Vaňková si správně uvědomila jeden ze základních rysů lékařské literatury této doby, totiž žánrovou pestrost (či neukotvenost?) textů a jejich prolínání s jinými přírodními vědami (např. s astronomií) i s lidovou (empirickou) medicínou. Tento deficit žánrové systematiky do značné míry doplnila v předložené monografii. Představila širokému čtenářskému publiku hojně frekventované prozaické lékařské žánry, některé již vydané, jiné dosud nevydané. Po úvodních statích věnovaných jazykovým specifickým a edičním principům přišly první na řadu medicínské zažehnání, zaklínadlo či zaříkávání (Segen / Zauberspruch / Beschwörung) s textovými příklady (např. zaříkávání při vytažení šípů z rány). Na druhém místě autorka představila recept jako jeden z nejběžnějších žánrů, a to na příkladu receptů na spánek, ale i na léčbu jednotlivých tělesných orgánů, seřazených tradičně „od temene hlavy po chodidlo nohy“. V oblasti fytotherapie byla hluboko do novověku dominantním textem kniha o léčivých bylinách čili bylinář (Kräuterbuch, případně též Arzneibuch, tedy s akcentem na praktickou použitelnost bylinných přípravků). Zde autorka záslužně upozorňuje na společnou latinskou předlohu těchto bylinářů, jíž bylo *Circa instans* pocházející ze Salerna 12. století. Některým bylinám byly věnovány samostatné texty; Vaňková porovnává například dva spisy pojednávající o aloe, zmiňuje ovšem plynulý přechod k žánru traktátu, u něž představuje několik zástupců (traktát o benediktu lékařském, traktát o jalovcových bobulích). Hned v následující kapitole se zabývá chirurgickým traktátem (chirurgischer, bzw. wundärztlicher Traktat) a jako příklad využívá traktát o pištělích a rakovině ze sborníku tzv. Žida ze Salmsu, na jehož edici v současnosti pracuje Václav Bok. Předposlední kapitola je věnována traktátu či spíše příručce (Aderlass-Lehrbuch) o pouštění žilou, které bylo ve středověku často praktikováno u vznešených pacientů i v kláštřech. V této souvislosti se sluší připomenout vzornou edici tohoto žánru v latinské próze, již českému čtenáři zprostředkovala Hana Floriánová (*O pouštění krve*, Praha 1999).

Záver knihy patrí astromedicínským textům, ktoré v oblasti lekárství zohľadňovali vlivy nebeských telies. Pozície vesmírnych telies, zejména Mesiace, byli lekári promítané do dietiky a prevencie, ale i do vývoje akútnej nemocí (např. tzv. kritické dny). Autorka predstavuje hojně frekvencovaná zdravotná doporučení pro jednotlivé mesiace roku (Monatsregeln) v próze i ve verších, tzv. zavržené dny (Verworfenne Tage), kdy je naopak třeba se vyhýbat jistým aktivitám, i předpovědi na nový rok (Neujahrsprognosen / Christtagsprognosen). Výklady o jednotlivých planetách a jejich dominantním vlivu na jedince (Planetenlehren / Planetentraktate / Planetenkinde) mají svou paralelu v traktátech o vlivu jednotlivých měsíců na člověka (Monatskinde-Traktate). Astromedicínské texty mohly být souhrnně kompilovány do tzv. jatromatematické domácí příručky (Iatromathematisches Hausbuch), jež vykazovala podobnosti například se staročeským *Hvězdářstvím krále Jana*. Z hlediska vyhodnocení těchto doporučení by jistě byla cenná konfrontace obsahu těchto textů se soudobými prameny osobní povahy. To je však již deziderát dalšího studia středověkých medicínských textů, kterému otevírá dveře mimo jiné i tato pečlivě promyšlená a zpracovaná chrestomatie.

ZDENĚK ŽALUD

Peter BYSTRICKÝ, *Pes v mytologii, náboženstve a folklóre staroveku a stredoveku*, VEDA, Bratislava 2015

416 s., ISBN 978-80-224-1477-7

Ako píše v úvode k *Medvedovi* francúzsky historik Michel Pastoureaux, v šesťdesiatych rokoch 20. storočia pokladali jeho návrh na dizertačnú tému o stredovekom beštári mnohí za priam detinský. Odvtedy sa našťastie veľa zmenilo a dnes je tematika zvierat v historiografii veľmi populárna. Z odborných monografií dostupných v češtine či slovenčine sú to okrem už spomínaného Pastoureauxa a jeho *Medveda* i Jean-Claude Schmitt a jeho *Svätý chrt* či *Kôň a človek v stredoveku* z pera Daniely Dvořákovéj. Recenzovaná kniha Petra Bystrického je jedným z výstupov grantového projektu zameraného na vzťah ľudí a zvierat – z tohto projektu vyšla i ďalšia kolektívna publikácia pod autorským vedením Daniely Dvořákovéj *Človek a svet zvierat v stredoveku* (2015), kde Bystrický taktiež prispel niekoľkými kapitolami. Svojím spôsobom je tak *Pes* rozšírením

a monotematizovaním vyššie spomenutej kolektívnej monografie.

Kniha je rozdelená na jedenásť kapitol („Grécko“, „Rím“, „Kelti“, „Germáni“, „Egypt“, „Mezopotámia“, „Malá Ázia“, „Judaizmus“, „Kresťanstvo“, „Islam“, „Perzia a India“), z ktorých na prvý pohľad vidno, že dejinný a kultúrny rozsah knihy je obrovský; za to si autor iste zaslúži rešpekt, už len v súvislosti s množstvom prameňov, nielen literárnych, ale i umenovedných a archeologických. Interdisciplinárny výskum je ale pri tomto druhu témy takpovediac nevyhnutný a musí pokračovať i hranice humanitných odborov, ako tak celkom správne činí na viacerých miestach i Bystrický. Čo sa týka jazykov, Bystrický používa hlavne latinské originály prameňov (hlavne pri kap. o Grécku, Ríme), v ostatných kultúrach anglické a inojazyčné preklady.

Nanešťastie, hlavné plus je v tomto prípade i hlavné mínus. Prečo, to najlepšie vysvetlí citát z *Medveda* M. Pastoureaux (s. 22): „Tyto dějiny medvěda a jeho vztahů k člověku se totiž omezují pouze na Evropu. Rozšířit je i na další kontinenty by nebylo rozumné. Chceme-li smysluplně hovorit o postavení nějakého zvířete v konkrétní společnosti, musíme znát tuto společnost i s jejími specifickými aspekty, strukturami a způsobem fungování. To badatel zvládne u jedné či dvou společností, jež případně promýšlí v rámci dlouhého trvání, není to však možné na úrovni celé planety.“

Uvedený citát jasne naznačuje, že obrovský rozsah, ktorý si *Pes* stanovuje, je v podstate nevládnuteľný. Z toho pák vyrastajú ďalšie problémy: neukotvenosť kapitol a podkapitol – raz je cieľom civilizácia (Grécko, Rím), inokedy najširšie možné pojaté etnikum (Kelti, Germáni), inokedy náboženstvo (islam, kresťanstvo). Pravdaže, niekedy sa tieto entity prelínajú, ale nie je tomu tak vždy. Autor ich ani v úvode do kapitol nevy-medzuje, takže čitateľ môže byť zmätený, keď sa v kapitole o Germánoch zrazu ocitne v severskej mytológii, pričom možno čakal Gótovej či Sasov. Ďalšia neukotvenosť je čas – autor preskakuje, nevytvára chronologickú linku a nesleduje kauzalitu meniaceho sa postavenia psa vo vnímaní tej či onej kultúry. Terminologický chaos vládne i u hlavného hrdinu knihy – raz sa hovorí o psovi, raz o vlkovi, v kapitole o Egypte dokonca o šakalovi.

Monografiu v podstate chýba funkčný naratív, podkapitoly sú radené buď podľa mytologických príbehov bez vzájomného naviazovania (podkapitoly v „Grécku“: „Kerberos“, „Ortos“, „Skylia“, „Artemis“ atď.), alebo tém („Plemená“, „Psie obeť“, „Psie mená“ atď.). Svojím spôsobom tak autor